

LERARENHANDLEIDING

Verzetsmuseum Junior (op Wielen) – voorbereidende les

Wat leuk dat jullie langskomen bij het Verzetsmuseum Junior (op Wielen)! Deze handleiding is gemaakt als voorbereiding op jullie bezoek en laat de leerlingen kort kennismaken met de onderwerpen die tijdens het programma in het museum voorbij komen. Door middel van opdrachten leren leerlingen Jan, Eva, Henk en Nelly kennen, de hoofdpersonen van het Verzetsmuseum Junior. Het lespakket is een aanvulling op het onderwerp De Tweede Wereldoorlog in Nederland uit jullie eigen methode.

Hoe zit de les in elkaar?

Het lespakket bestaat uit vier onderdelen die elk één van de hoofdpersonen introduceren. Als docent kan je ervoor kiezen om de hele les met de klas te doen, of juist om een paar hoofdpersonen te bespreken. Elk onderdeel duurt ongeveer 10-15 minuten. Per onderdeel is aangegeven hoe je het klassikaal of individueel kan behandelen.

Voor wie is deze les bedoeld?

De les is bedoeld voor groep 7 en 8, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs.

Wat zijn de leerdoelen?

Algemeen

- Leerlingen maken kennis met de hoofdpersonen van het Verzetsmuseum Junior
- Leerlingen leren over het leven in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Geheime berichten met Jan (15 min)

- De leerling maakt kennis met de verschillende manieren waarop mensen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog in verzet kwamen.
- De leerling kan beschrijven waarom en hoe verzetsgroepen codes gebruikten om met elkaar te communiceren.
- De leerling kan zelf een eenvoudige code bedenken en toepassen om een geheim bericht te maken.

Luisteren naar het verhaal van Eva (10 min)

- De leerling kan beschrijven hoe het leven van een Joods kind in Nederland veranderde door anti-Joodse maatregelen.
- De leerling kan uitleggen hoe de Jodenster, 'voor Joden verboden'-borden en het persoonsbewijs bijdroegen aan de uitsluiting van Joden.
- De leerling kan uitleggen waarom Joden onderdoken en waarom dat gevaarlijk was.

Voedselbonnen en eten bij Henk (10 min)

- De leerling kan uitleggen wat voedselbonnen zijn.
- De leerling begrijpt dat er tijdens de Tweede Wereldoorlog steeds minder eten was(schaarste), vooral tijdens de Hongerwinter.
- De leerling kan een eenvoudig dagmenu samenstellen met producten die tijdens de Tweede Wereldoorlog beschikbaar waren.

Propaganda bekijken bij Nelly (15 min)

- De leerling kan uitleggen wat de NSB was en dat deze Nederlandse partij vóór nazi-Duitsland en Hitler was.
- De leerling kan uitleggen wat propaganda is en waarvoor propaganda werd gebruikt tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- De leerling kan met behulp van de See–Think–Wonder-methode een propagandaposter onderzoeken en uitleggen welke boodschap de maker probeert over te brengen.

Extra opdracht: Zelfbeschermingsspel

Geheime berichten met Jan (15 min)

Benodigdheden:

- Powerpoint dia's 3 t/m 6
- Pen en papier

Suggestie voor introductievragen:

Wie weet wat verzet is?

Wat deed het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog?

Waarom was het gevaarlijk om in het verzet te gaan?

Vertel:

Jans vader, Frits Slomp, zat in het verzet. Veel Nederlanders waren tijdens de Tweede Wereldoorlog tegen de nazi's, maar als je in het verzet zat dan werkte je ze ook tegen. Frits was dominee en vanuit de kerk riep hij zijn kerkgangers op niet naar de nazi's te luisteren en Joden te helpen. Ook zette hij een organisatie op zodat Joden bij mensen konden onderduiken.

Hieronder vind je meer voorbeelden van verzetsdaden:

Wat deden de nazi's	Wat deed het verzet
Het vervolgen en deporteren van Joden	Onderduikhulp bieden aan Joden
Bepalen wat er op het nieuws kwam	Het schrijven en rondbrengen van verzetskranten
Spoorwegen gebruiken voor het vervoer van soldaten en materiaal	Sabotage plegen aan spoorwegen en andere belangrijke plekken
Verzetsmensen opsporen en arresteren	Valse persoonsbewijzen maken

Via codewoorden en codezinnen konden verzetsleden elkaar geheime berichten doorgeven. Zo konden zij bijvoorbeeld laten weten of een actie was gelukt. Ook Frits maakte gebruik van zulke codes. De berichten mochten namelijk niet in handen vallen van de nazi's. Elke verzetsgroep had zijn eigen manier om geheime codes te bedenken en door te geven.

A ● ■■■	N ■■ ●
B ■■ ● ● ●	O ■■ ■■ ■■
C ■■ ● ■■ ●	P ● ■■ ■■ ■■
D ■■ ● ●	Q ■■ ■■ ● ■■
E ●	R ● ■■ ●
F ● ● ■■ ● ●	S ● ● ●
G ■■ ■■ ●	T ■■
H ● ● ● ●	U ● ● ■■
I ● ●	V ● ● ● ■■
J ● ■■ ■■ ■■	W ● ■■ ■■
K ■■ ● ■■	Y ■■ ● ■■ ■■
L ● ■■ ● ●	X ■■ ● ● ■■
M ■■ ■■	Z ■■ ■■ ● ●

Opdracht 1: schrijf je eigen naam in morsecode

Een bekende manier van communiceren was morsecode. Via bijvoorbeeld geluid of lichtflitsen werden korte en lange signalen verzonden. Een stip was een kort signaal, een streep een lange. Elke letter had zijn eigen reeks. Wat is jouw naam in morsecode?

Opdracht 2: maak zelf een geheime code

Morsecode kenden de Duitsers ook, dus je moest ook nog een codetaal bedenken. Nu is het jullie beurt om een slimme manier te vinden om met elkaar te praten!

Bedenk zelf een geheim alfabet en geef met behulp van jouw alfabet één van deze berichten door aan jouw mede-verzetsleden:

- Gerrit heeft een onderduikplek gevonden
- Karel is zaterdagavond opgepakt
- De Joden aan de Hoofdstraat zijn verraden
- De bonnen zijn gestolen

Hoe kan ik deze opdracht behandelen?

Klassikaal:

- Bedenk de code samen met de hele klas en vertaal dan de zinnen.

Individueel:

- Laat de leerlingen allemaal een code bedenken. Laat leerlingen hun code ruilen en ontcijferen.

Luisteren naar het verhaal van Eva (10 min)

Benodigdheden:

- Powerpoint dia's 7 t/m 9.
- Eventueel pen en papier

Suggesties voor introductie vragen:

Wanneer is iemand Joods?

Wat vond Hitler van Joden?

Wat gebeurde er met Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog?

Vertel:

In het museum gaan jullie ook kennismaken met Eva. Eva is Joods. Zij heeft na de oorlog een boek geschreven over wat zij heeft meegemaakt. We gaan luisteren naar een stukje uit haar boek.

Lees een stukje tekst uit het boek van Eva voor

‘Vanaf begin 1941 mochten joden niet meer naar de bioscoop, naar concerten of naar het theater. We mochten geen gebruik maken van tram en trein.

Na de zomervakantie van 1941 beval Hitler dat joodse kinderen naar speciaal te openen joodse scholen moesten. Ze mochten niet samen met andere kinderen op Nederlandse scholen en er moesten joodse leerkrachten gevonden worden, omdat niet-joden ons geen les mochten geven.

(...)

In de loop van 1942 kwamen er nog veel meer anti-joodse maatregelen bij. Alle joden moesten iedere avond om acht uur binnen zijn. Boodschappen mochten alleen tussen drie en vijf uur 's middags gedaan worden, en dan alleen in joodse winkels. Vanaf mei dat jaar moesten alle joden een heldergele davidsster (Schild van David) op hun kleren dragen, zodat ze direct herkenbaar waren.

Aanvankelijk waren er een paar dappere Nederlanders die uit sympathie met ons en om de Duitsers in verwarring te brengen een jodenster gingen dragen.

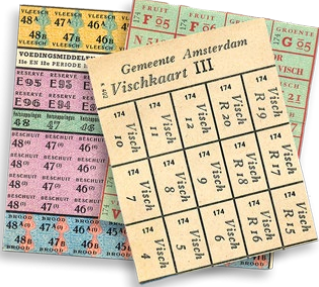
Mutti (Eva's woord voor moeder) kocht de sterren voor onze kleren. Op elke jas moest er een zitten.

‘Doe nooit je jas uit als er op je jurk geen ster zit’, waarschuwde Mutti me terwijl ik stond toe te kijken hoe ze op mijn marineblauwe jas en jumper naaide. ‘Alle joden die zonder gele ster worden aangehouden, worden door de Duitsers gearresteerd.’

- *Herinneringen van een Joods meisje*, Eva Schloss, 1988

Opdracht 1: Bespreek de afbeeldingen

Bekijk de afbeeldingen en beantwoord de volgende vragen: welke afbeeldingen horen bij dit stukje tekst? Waarom denk je dat? Waaraan zie je dat? Wat staat er op de andere afbeeldingen? Wat zou dat kunnen zijn?

	Persoonsbewijs Tijdens WO2 werd het verplicht voor iedere Nederlander van 15 jaar en ouder om een Persoonsbewijs te hebben. Joden kregen een stempel van de letter J.
	Voor Joden Verboden – bord De nazi's gebruikte dit bord om Joden buiten te sluiten. Het bord kwam op steeds meer plekken te staan, zoals parken, scholen en bioscopen. Dit was één van de anti-Joodse maatregelen.
	Jodenster Vanaf 1942 werd het verplicht voor Joden om een Jodenster te dragen. Zo waren Joden direct herkenbaar en werd het makkelijker ze buiten te sluiten.
	Onderduiken Sommige Joden besloten onder te duiken toen ze een brief kregen dat ze in Duitsland moesten gaan werken. In werkelijkheid werden ze dan naar concentratie- en vernietigingskampen gebracht.
	Voedselbonnen Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er veel tekorten. Er was steeds minder eten omdat het moeilijk was om voedsel het land binnen te krijgen, bijvoorbeeld via zee. Om alles eerlijk te verdelen deelde de overheid voedselbonnen uit. Om boodschappen te doen had je nu geld én een bon nodig.

Hoe kan ik deze opdracht behandelen?

Klassikaal

- Bespreek de afbeeldingen klassikaal. Je zou alle afbeeldingen aan het verhaal van Eva kunnen koppelen.

Individueel

Laat de leerlingen in tweetallen of individueel antwoord geven op deze vragen:

- Wat denk je dat je op de foto's ziet?
- Over welke foto heb je iets gehoord in het verhaal van Eva?(Dat kunnen meerdere foto's zijn.)

Voedselbonnen en eten bij Henk (10 min)

Benodigdheden:

- Powerpoint dia's 10 t/m 14.
- Eventueel pen en papier

Suggesties voor introductie vragen:

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er schaarste. Wie weet wat dat betekent?

Wat is de Hongerwinter?

Heeft iemand wel eens gehoord over dingen die mensen in de Tweede Wereldoorlog aten, omdat ze geen ander eten meer hadden? (bloembollen, suikerbieten, brandnetels en andere planten).

Vertel:

In het museum gaan jullie langs het huis van Henk. Henk woonde in Haarlem en vond de oorlog spannend. Henk was een verzamelaar, ook van spullen die met de oorlog te maken hadden. Zijn beste vriendje was Joods en moest tijdens de oorlog naar Amsterdam verhuizen. In de laatste periode van de oorlog, tijdens de Hongerwinter, moest Henk zelfs bloembollen eten.

Voedselbonnen

Om voedsel tijdens oorlogstijd eerlijk over de bevolking te verdelen, voerde de overheid het distributiestelsel in. Dit betekende dat het verdelen van eten en andere spullen die schaars waren, door de overheid werd gedaan door middel van bonnen. Als je boodschappen wilde doen, had je nu geld én voedselbonnen nodig.

Hoe langer de bezetting duurde, hoe minder er te koop was in de winkel. Aan het einde van de bezetting had je zelfs mét een bon een kleine kans dat je het echt kon kopen. Mensen aten daarom ook dingen die ze normaal niet zouden eten. Zoals suikerbieten en tulpenbollen.

Opdracht 1: tulpenbollenrecepten

Hieronder staat een recept voor tulpenbollen.

De bollen zijn niet rauw, doch uitsluitend gekookt te gebruiken en de calorische waarde moet 158 zijn tegen 90 van de aardappelen. Na de bollen gepeld te hebben, en het kiempje in den bol verwijderd te hebben, moet men ze gaar koken. En dan in soep of stampot. Ook is er tulpenmeel of zijn er koekjes van te maken

De bollen zijn niet rauw, doch uitsluitend gekookt te gebruiken en de calorische waarde moet 158 zijn tegen 90 van de aardappelen. Na de bollen gepeld te hebben, en het kiempje in den bol verwijderd te hebben, moet men ze gaar koken. En dan in soep of stampot. Ook is er tulpenmeel of zijn er koekjes van te maken.

Beantwoord de volgende vragen:

Tulpenbollen kun je niet **rauw** eten: je moet ze eerst koken.

In het artikel staan drie gerechten die je van tulpenbollen kunt maken:

- 1) **Soep**
- 2) **Stampot**
- 3) **Koekjes**

Opdracht 2: wat staat er op het menu?

Kijk goed naar de voedselbonnen en de gerechten hierboven. Stel vervolgens een menu samen met alles wat er genoemd is.

Dagmenu

Ontbijt:

Lunch:

Avondeten:

Hoe kan ik deze opdracht behandelen?

Klassikaal:

- Lees het recept voor en bespreek de vragen klassikaal. Bespreek welke producten leerlingen herkennen en welke producten nieuw voor hen zijn. Stel daarna gezamenlijk een dagmenu samen.

Individueel:

- Laat de leerlingen zelfstandig de voedselbonnen en de gerechten bekijken. Zij stellen vervolgens een dagmenu samen met de producten die in de opdracht genoemd worden en schrijven dat op.

Propaganda bekijken bij Nelly (15 min)

Benodigdheden:

- Powerpoint dia's 15 t/m 21.
- Pen en papier

Suggesties voor introductie vragen:

Kent iemand een voorbeeld van propaganda?

Wat was de NSB?

Vertel:

In het museum bezoeken jullie het huis van Nelly. Nelly's ouders waren lid van de NSB en waren dus voor Hitler en de nazi's. In het huis van Nelly is propaganda te zien.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten de nazi's veel propaganda voor hun ideeën. Propaganda is informatie die iemand geeft om jouw mening te beïnvloeden. Het is niet altijd eerlijk of compleet. Met propaganda probeerden de nazi's de Nederlanders te overtuigen van hun ideeën.

Deze nazi-propaganda was overal: op de radio, in de bioscoop, in de krant, op posters en spandoeken in de stad, in boeken en tijdschriften, en in blaadjes die je door de brievenbus kreeg. Televisie of smartphones waren er nog niet.

Opdracht 1: Betrouwbare informatie

Beantwoord de volgende vragen

- Hoe wilden nazi's dat mensen dachten over Joden en over Hitler?
- Hoe weet jij eigenlijk of informatie betrouwbaar is?

Hoe kan ik deze opdracht behandelen?

Klassikaal: Bespreek de vragen klassikaal.

Individueel: Laat de leerlingen de antwoorden eerst zelf opschrijven.

Opdracht 2: Kijkopdracht 5x2

Bekijk samen de propagandaposter

Zorg dat de leerlingen allemaal een potlood en een papiertje hebben en laat ze even rustig kijken naar de poster. Vraag ze 5 woorden op te schrijven naar aanleiding van wat ze zien op deze poster. Geef hiervoor een of twee minuten de tijd. Hebben ze geen inspiratie meer, noem dan enkele categorieën op: kleuren, voorwerpen, vormen, gevoelens, etc. Nadat ze dit gedaan hebben, vraag je ze nogmaals 5 woorden op te schrijven. Door de herhaling worden ze uitgedaagd verder te denken dan ze in eerste instantie doen.

Bespreek hierna de woorden die opgeschreven zijn.

Heeft iedereen dezelfde woorden? Of zijn er juist ook tegenstellingen bij? Wat voor gevoel brengt deze poster over? Wat is het doel van de poster en voor wie is die bedoeld? Wat vinden ze hiervan?

	WORDT STORMER Deze propaganda poster heeft als doel jongeren te overtuigen om lid te worden van de jeugdstorm. De jeugdstorm is de jeugdgroep van de NSB. Het logo van de jeugdstorm is de meeuw en zie je terug op de pet. Nelly was ook lid van de jeugdstorm.
--	---

Hoe kan ik deze opdracht behandelen?

Deze opdracht bestaat uit een individueel en klassikaal deel.

EXTRA opdracht – Het Zelfbeschermingsspel

Benodigdheden:

- Dia 22
- Een aantal dobbelstenen.
- Een aantal pionnen of voorwerpen die je als pion kan gebruiken.

Vertel:

Naast voedsel- en distributiebonnen gaf de overheid uitleg over hoe mensen zich konden beschermen tijdens luchtaanvallen. Vliegtuigen van de nazi's vielen Nederlandse doelen aan, maar ook de geallieerden bombardeerden doelen in Nederland, zoals vliegvelden waar Duitse soldaten en vliegtuigen waren. Soms raakten geallieerde vliegtuigen de weg kwijt, bijvoorbeeld door slecht weer, en werden per ongeluk Nederlandse steden geraakt.

De Luchtbeschermingsdienst vertelde wat mensen moesten doen bij luchtalarm en hoe zij hun huis konden beschermen. Zo werden ramen beplakt met plakband om glasscherven te voorkomen en moesten huizen worden verduisterd zodat vliegtuigen 's nachts minder makkelijk konden zien waar steden lagen.

De Luchtbeschermingsdienst had daar verschillende manieren voor, waaronder een zelfbeschermingsspel.

Opdracht: Speel het zelfbeschermingsspel.

Print een aantal exemplaren uit van het zelfbeschermingsspel en maak groepjes. Zorg dat elk groepje een dobbelsteen krijgt en genoeg pionnen heeft om het spel te spelen. Laat de leerlingen om de beurt gooien en benadruk dat zij de teksten moeten lezen op de plek waar de pion komt. Hoe kun je jezelf beschermen?